

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 27 (Haziran / June 2022), 239-259

Fransa Katolik Kilisesi'nde Gallikanizm* Gallicanism in the Catholic Church of France

Osman ŞAHİN

Dr., İnönü Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu
Dr., Inonu University, School of Foreign Languages
osman.sahin@inonu.edu.tr / ORCID: 0000-0003-2959-241X

İskender OYMAK

Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı
Prof. Dr., Fırat University, Faculty of Theology, Department of History of Religions
ioymak@firat.edu.tr / ORCID: 0000-0002-7494-873X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 01 Şubat/February 2022 Kabul Tarihi / Date Accepted: 31 Mart/March 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran/June 2022 Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Atıf / Cite as

Şahin, Osman – Oymak, İskender. "Fransa Katolik Kilisesi'nde Gallikanizm". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 27/1 (Haziran 2022), 239-259.

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Osman Şahin-İskender Oymak).

Yayıncı / Published by

Fırat Üniversitesi/ Fırat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

* Bu makale Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalında 03/08/2021 tarihinde kabul edilen "Utrecht Birliği Eski Katolik Kiliseleri" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. This article was produced from the doctoral thesis titled "Utrecht Union Old Catholic Churches" accepted on 03/08/2021 in Fırat University Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences, History of Religions.

Gallicanism in the Catholic Church of France

Abstract: Gallicanism is specifically related to the Catholic Church of France, and it is a set of ecclesiastical and political doctrines and practices which tried to limit the powers of the Papacy in France in general. In particular, it characterized the situation of the Catholic Church in France at certain periods. The emergence of Gallicanism as a specific idea came about in the 14th century and was first used as a term in 1810. Almost everything expressed by Gallicanism is a distinctive development within the French Catholic Church. Gallicanism was mostly about the riches of the Catholic Church and administrative matters rather than a theological movement. These issues were mostly related to episcopal jurisdiction, appointments of bishops, church properties and revenues, and at the core of all these issues lay the sharing of church revenues. The French Crown began to acquire gains, especially regarding the property and financial income of the church with the weakening of the power of the Papacy. This new situation left the bishops between the popes and the kings, and prepared the ground for the development of Gallicanism in the country. However, Gallicanism did not come around as a separatist movement and did not lead to the separation of the Catholic Church of France from the Roman Catholic Church. Due to the conflicts of interests between the king, parliament and the clergy, Gallicanism could not develop into a monolithic thought or doctrine, it manifested itself in different perspectives. These manifestations have been treated as Episcopal, Parliamentary, and Royal Gallicanism in most academic studies. Each of these different Gallican ideas brought to the fore the institutions indicated in their naming and received support from them. However, all three versions of Gallicanism shared some common ideals. These are the common ideals of different Gallicanisms: (1) the independence of the king of France in worldly affairs, (2) the supremacy of an ecumenical council over the pope, and (3) the restriction of the pope's intervention in the French Catholic Church. Royal Gallicanism aimed to gather the powers snatched away from the Papacy in the hands of the king. Parliamentary Gallicanism shared similar principles with Royal Gallicanism. Especially until the 18th century, parliamentarians were more influenced by the king and served Royal Gallicanism. However, in the period leading up to the revolution, the parliament embraced Gallican ideals more effectively than the kings. Episcopal Gallicanism emphasized some issues about the powers of the pope rather than the rights of the king. For Episcopal Gallicanism, the popes are not an authority over the king, they cannot dismiss the king, they cannot remove the obedience of the subjects to the king. Also, general councils are superior to popes; Popes must abide by the decisions of such councils. Although the common points of these different manifestations led to some Gallican gains, Episcopal improvements especially desired by the clergy remained in the background. Episcopal Gallicanism, which aimed to take some ecclesiastical powers from the Papacy and give them to the bishops, and Royal and Parliamentary Gallicanism, which aimed to bring these powers under the control of the political power, were mostly in disagreement. This prevented the French Catholic Church from developing and strengthening as an institution independent of Rome. When the decisions and practices related to Gallicanism are examined, it is seen that all of them were the results of meetings held to solve not religious or doctrinal but worldly problems. Gallican ideals, principles and rights, which were embellished with some theological explanations, were practically related to material and administrative issues. Until the end of the 17th century, Gallicanism developed mostly in the interests of the Crown and came to the fore with initiatives in this direction. However, the 18th century, with the increasing national consciousness in Europe, revived the ideal of a national church in France. In this century, Gallicanism transformed into an idea that accepted the authority of the pope, but saw it below the general councils and aimed to have its own archbishops and national churches as autonomous institutions. However, the revolution of 1789 prevented the realization of this ideal. The revolution's secularization of France pushed Gallican ideas into the background of the country's political agenda.

The state restricted religion in many areas and took it under its control. Although the clergy with Gallican tendencies continued to exist within the church, the majority preferred to stand by the Papacy. With the First Vatican Council, which declared the infallibility of the pope as a dogma, there was no one left in the church who would dare to talk about the privileges of the bishops or the national churches against the Papacy. Thus, Gallicanism could not leave a trace beyond the name of the Church of France as the "Gallican Church" as a geographical indicator.

Keywords: Gallicanism, Catholic Church of France, Papacy, Gallican Liberties.

Fransa Katolik Kilisesi'nde Gallikanizm

Öz: Fransa Katolik Kilisesi, Roma Katolikliği içerisinde müstesna bir yere sahiptir. Fransa, Reform hareketine direnmiş, 1789 Devrimi'nden sonra dahi halkın çoğunluğunun Katolik olarak tanımlandığı bir ülke olmuştur. Ancak bu, Fransa Katolik Kilisesi'nin Roma'ya mutlak itaati şeklinde anlaşılmamalıdır. Aksine, Fransa'ya özgü bir akım olan "Gallikanizm", Fransa ile Roma arasında birçok kez çatışmalara yol açmıştır. Gallikanizm, Fransa Katolik Kilisesi üzerinde Papalığın yetkilerini kısıtlamayı hedefleyen birtakım karar, uygulama ve doktrinleri ifade etmektedir. Genel konsilleri Papaların üzerinde bir otorite olarak gören konsilyarizm gibi birtakım teolojik argümanlar ile desteklense de, Gallikanizm çoğunlukla idari ve maddi meseleler ile ilgili olmuştur. Gallikanizm, krallar, papalar, piskoposlar ve daha sonra parlamenterlerin dâhil olduğu bir güç mücadelesini tanımlamaktadır. Bu mücadelede taraflar ve ittifaklar her zaman aynı kalmamıştır. Hatta bazı dönemlerde kral veya piskoposlar, Papalık ile ittifak halinde olmuştur. Papalıktan devşirilen yetki ve haklar için kral, parlamento ve piskoposlar karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple Royal, Parlamenter ve Episkopal Gallikanizm'lerden bahsedilmektedir. Bu çok başlılıktan dolayı Gallikanizm yekpare bir akım olamamış ve Fransa Katolik Kilisesi üzerinde kalıcı bir etki bırakamamıştır. Bu çalışma, Fransa Katolik Kilisesi tarihinde önemli birtakım olay ve olgular çerçevesinde Gallikanizm'i açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gallikanizm, Fransa Katolik Kilisesi, Papalık, Gallikan Özgürlükler.

Giriş

Latince Gallia ifadesinden türetilen Gallikan kelimesi, Fransa'nın Gaul bölgesine işaret etmektedir. Gallia (Gaul, Gaule), Fransa ve Almanya'nın batı gölgeleri, İtalya'nın kuzeyi ile Belçika'nın bazı bölgelerini kapsayan coğrafyaya verilen addır. Bu isimden hareketle Fransa Katolik Kilisesi'ne Gallikan Kilisesi¹ de denilmiştir. Fransa Katolik Kilisesi ile ilgili bir terim olarak Gallikanizm, genel itibari ile Fransa'da Papalığın yetkilerini kısıtlamaya çalışan eklesiastik (kilise ile ilgili) ve politik doktrin ve uygulamalar bütünüdür.² Özellikle belirli bazı dönemlerde Katolik Kilisesi'nin Fransa'daki durumunu karakterize etmiştir. Gallikanizm'in kökenleri erken dönem Fransız milliyetçiliğinin filizlendiği miladi 8. ve 9. yüzyıllara ve Kral Charlemagne'e (öl. 814) kadar götürülebilir. Ancak Gallikanizm'in belirli bir fikir olarak ortaya çıkması 14. yüzyılda gerçekleşmiş³ ve bir terim olarak ilk kez 1810 yılında kullanılmıştır.⁴ Bu sebeple Gallikanizm ile ifade edilen her şey, genel olarak Fransa Katolik Kilisesi içerisinde Fransa'ya özgü ayırt edici gelişmelerdir.

¹ Fransa Katolik Kilisesi tarihini anlatan bazı yazarlar, eserlerinde bu isimlendirmeyi tercih etmiştir. Bkz. W. Henley Jervis, *The Gallican Church and the Revolution*, (London: Kegan Paul, Trench and Co. 1882); a.mlf. *The Gallican Church: A History of the Church of France*, (London: John Murray, 1872); Julius Lloyd, *The Gallican Church: Sketches of Church History in France*, (London: Society for Promoting Christian Knowledge, ts.).

² Jonathan Powis, "Gallican Liberties and the Politics of Later Sixteenth-Century France", *The Historical Journal* 26/3, Cambridge University Press, (1983), 529.

³ "Gallicanism", *Encyclopedia Britannica*, (Erişim 26 Kasım 2021); William J. Bouwsma, *A Usable Past: Essays in European History*, (Berkeley: University of California Press, 1990), 310.

⁴ Jonathan Parsons, *The Church in the Republic: Gallicanism and Political Ideology in Renaissance France*, (Washington: The Catholic University of America Press, 2004), 5.

Papalık, 14. yüzyıla kadar kral ve prenslerin, karşılıklarına almaya cesaret edemedikleri güçlü bir kurum olmuştur. Ancak “Büyük Batı Ayrılığı” (Great Schism, 1378-1417),⁵ Roma Katolik Kilisesi’nin ciddi bir şekilde itibar kaybetmesine ve papaların siyasi ve dünyevi gücünün hızlı bir şekilde azalmasına sebep olmuştur. Bu zamana kadar Fransa Katolik Kilisesi için “Gallikanlık” bir ayrıcalık olarak ortaya çıkmamıştır. Ancak Papalığın zayıflayan gücü ile birlikte Kraliyet, özellikle kilisenin mülkleri ve maddi gelirleri ile ilgili kazanımlar elde etmeye başlamıştır. Bu yeni durum piskoposları, papalar ile krallar arasında bırakmış, ülkede Gallikanizm’in gelişmesi için uygun zemini hazırlamıştır. Diğer Avrupa ülkelerinde de Roma Katolik Kilisesi aleyhine gelişmeler yaşanmıştır. Protestan Reformu döneminde Almanya gibi bazı ülkelerde, Kilise tamamen devletin kontrolüne geçmiştir. İngiltere’de Anglikan Kilisesi, Roma Katolik Kilisesi’nden ayrılmıştır. Katolikliğin hâkim kilise olmaya devam ettiği Fransa’da ise sivil gücün Papalığa karşı mücadelesi Gallikanizm olarak adlandırılmıştır.⁶ Ancak Gallikanizm, ayrılıkçı bir akım olarak gelişmemiş ve Fransa Katolik Kilisesi’nin Roma Katolik Kilisesi’nden ayrılmasına yol açmamıştır.

Miladi 14-15. yüzyıllarda ön plana çıkan konsilyarizm ile Gallikanizm’in yakından ilişkili olduğu ileri sürülse de⁷ bu, tartışmaya açık bir iddiadır. Konsilyarizm, genel konsillerin papalardan üstün olduğunu ileri süren bir teoridir. Bu teori papaların zayıf oldukları dönemlerde, iki ve bazen de üç papanın aynı anda papa olduğu, Büyük Batı Ayrılığı esnasında ve sonrasında kısmen geniş bir kabul görmüşse de, Katolik Kilisesi’nin bir doktrini haline gelememiştir. Aksine, 1870’de gerçekleştirilen I. Vatikan Konsili ile papanın yanılmazlığı bir dogma olarak kabul edilmiş ve konsilyarist teori bütünüyle reddedilmiştir.⁸ Ancak Gallikanizm ile ilgili tartışmalarda konsilyarist düşüncenin bir payının olduğu kısmen kabul edilebilir. Kanaatimizce bu ilişki, konsilyarist düşüncelerin Gallikanizm’i doğurması veya Gallikanizm’in teolojik bir ideal olarak konsilyarist düşüncüyü savunması şeklinde gerçekleşmemiştir. İlerleyen sayfalarda değinileceği gibi, Gallikan girişimlerde konsilyarist fikirler görülmektedir. Ancak bu, Gallikanizm’in kendi amacına yönelik olarak daha genel bir teolojik teoriyi kullanması şeklinde gerçekleşmiştir. Hem krallar hem de piskoposlar için konsillerin papadan üstün bir otorite olması, papaların otoritesine boyun eğmemek için bahane olmuştur. Yoksa Fransa Katolik Kilisesi’nin Roma Katolik Kilisesi ile teolojik anlamda önemli bir çatışması olmamıştır.

Gallikanizm, teolojik bir hareketten ziyade, maddi ve dünyevi meseleler ile ilgili olmuştur. Bu meseleler çoğunlukla kilise yargısı, piskopos atamaları, kilise mülkleri ve gelirleri ile ilgilidir ki bunların özünde kiliseye ait maddi gelirlerin paylaşılması yatmaktadır. Bu çerçevede papalar ve Fransa kralları arasında Milâdi 9. yüzyılın başlarından itibaren çekişmeler yaşanmıştır. Charlemagne, Roma’da Papa’nın elinden imparatorluk tacı giyerken, oğluna Roma’da değil, 813’te Aachen’da⁹ kendi eliyle taç giydirerek Krallığını Papalığa borçlu olmadığını göstermiştir.¹⁰ Bundan sonra da krallar ve onların temsil ettiği siyasi güç ile papalar sürekli bir güç yarışı içinde olmuşlardır. Gallikanizm, özellikle Milâdi 14-19. yüzyıllar arasında cereyan eden bu çekişmelerin adı olmuştur. Bu çalışmada Gallikan idealler ile ilgili olarak ön plana çıkan bazı önemli olaylara işaret edilerek Gallikanizm değerlendirilecektir.

⁵ Batı Ayrılığı, 1378 ile 1417 tarihleri arasında iki papanın ve son zamanlara doğru üç papanın aynı anda Papalık iddiasında bulunduğu döneme verilen addır. Bkz. John W. O’Malley, *A History of the Popes: From Peter to the Present*, (New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2010), 147; Jervis, *The Gallican Church: A History*, 80.

⁶ Joseph N. Moody, “Gallicanism”, *Encyclopedia of Religion* 5, ed. Lindsay Jones, (Thomson Gale, 2005) 3258.

⁷ Bouwsma, *A Usable Past*, 312; “Gallicanism”, *Encyclopedia Britannica*.

⁸ Bkz., Francis Oakley, *The Conciliarist Tradition: Constitutionalism in the Catholic Church, 1300-1870*, (New York: Oxford University Press, 2003).

⁹ Aachen kenti, Almanya’nın kuzeybatı kesiminde, Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde, Belçika ve Hollanda sınırlarında yer almaktadır.

¹⁰ Pınar Ülgen, *Orta Çağ Avrupa Tarihi*, (İstanbul: Yeditepe, 2020), 37.

1. Gallikanizm

Gallikanizm, Fransa'da kral, Papalık, ruhban sınıfı ve daha sonraki tarihlerde de Paris Parlamentosu'nun dâhil olduğu bir güç mücadelesinde ifadesini bulmuştur.¹¹ Bu mücadelede Papalığın yetkilerini kısıtlamak temel hedef olsa da, Papalıktan alınan bu yetkilerin kime devredileceği, çıkar çatışmalarına yol açmıştır. Bu sebeple taraflar ve ittifaklar sürekli bir şekilde değişmiş; her bir taraf kendi lehine olan karar ve uygulamaları desteklemiştir.

Kral, parlamento ve ruhban sınıfı arasındaki çıkar çatışmalarından dolayı Gallikanizm, yekpare bir düşünce veya doktrin olamamış, farklı şekillerde tezahür etmiştir. Bu tezahürler Episkopal (Ekleziastik), Parlamenter ve Royal Gallikanizm (Kraliyet Gallikanizmi) şeklinde ele alınmıştır.¹² Bu farklı Gallikan düşüncelerin her biri, isimlendirmelerinde işaret edilen kurumları ön plana çıkarmış ve bu kurumlardan destek görmüştür. Ancak hemen hepsi Gallikanizm'in en temel özellikleri olan şu üç hususta ortakdır: (1) Dünyevi işlerde Fransa kralının bağımsızlığı, (2) ökümenik bir konsilin papadan üstünlüğü ve (3) papanın Fransa Katolik Kilisesi'ne müdahalesinin kısıtlanması.¹³

Royal Gallikanizm, Papalıktan devşirilen yetkileri kralın elinde toplamayı hedeflemiştir. Kraliyet özellikle kilise mülkleri ve piskopos atamalarında kendi kontrolünü arttırmayı amaçlamıştır.¹⁴ Royal Gallikanizm'in üç temel ilkesi vardır. (1) Sivil toplum kendini ruhban sınıfına karşı koruma hakkına sahiptir. Ruhbanlar, ruhani alanla sınırlandırılmalıdır. (2) Sivil güç, dini gücün üzerindedir. Kral, Fransa Kilisesi'nin başıdır. (3) Ruhban sınıfının saldırılarına karşı sivil toplumu savunmak için parlamento veya Kraliyet Konseyi tarafından temsil edilen kral, kilise mülklerine el koymak ve çeşitli cezalar uygulamak gibi pratik yöntemlere başvurmalıdır.¹⁵

Parlamenter Gallikanizm, Royal Gallikanizm ile benzer ilkeleri paylaşmıştır. Özellikle 18. yüzyıla kadar parlamenterler daha çok kralın etkisinde kalarak Royal Gallikanizm'e hizmet etmiştir. Ancak devrime doğru giden süreçte parlamento krallardan daha etkili bir şekilde Gallikan idealleri sahiplenmiştir. Hatta bazı durumlarda sadece Papalığın değil Kraliyetin de aleyhine olabilecek girişimlerde bulunmuşlardır. Parlamenter Gallikanizm'e göre; parlamento tarafından onaylanmayan Papalık belgeleri ve talimatları Fransa'da geçerli olamaz; Papalık tarafından atanan kişiler Fransa'ya giremez. Ayrıca parlamento, tüm kilise meseleleri üzerinde yargı yetkisini de eline alabilir.¹⁶

Episkopal Gallikanizm, Royal ve Parlamenter Gallikanizm'den ayrı bir şekilde düşünülemez. Yine de Episkopal Gallikanizm, kralın haklarından ziyade, papanın yetkilerine yönelik hususları vurgulamıştır. Buna göre papalar, kralın üzerinde bir otorite değildir, kralı azledemez, tebaanın krala olan itaat zaruretini kaldıramaz. Ayrıca genel konsiller, papalardan üstündür; papalar bu tür konsillerin kararlarına uymak zorundadır.¹⁷ Episkopal Gallikanizm, dünyevi işlerde kralın, ruhani işlerde papanın tam yetkinliğini savunmuş, kendi piskoposluk bölgelerinde kontrolün piskoposlarda olması gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁸ Çoğunlukla soylu ailelerden olan piskoposlar kendi çıkarlarına düşkün olmuştur. Bu sebeple siyasi gücü elinde tutan krala itaatkâr olmuşlardır. Öyle ki, "Kral'a itaat,

¹¹ Alfred Barry, "Bossuet and the Gallican Declaration of 1682", *The Catholic Historical Review* 15/2, Catholic University of America Press, (1929), 143.

¹² Michael K. Becker, Üniversite Gallikanizmi'ni de bunlara ekler. Bkz. Michael K. Becker, "Episcopal Unrest: Gallicanism in the 1625 Assembly of Clergy", *Church History* 43/1, Cambridge University Press, (1974), 65-66.

¹³ "Gallicanism", *Encyclopedia Britannica*; Emmanuel Tawil, "Fransa'da Milli Din: Gallikan Hipotez", çev. Mürsel Özalp, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6, (2015), 132-134.

¹⁴ Moody, "Gallicanism", 3258.

¹⁵ Joseph Turmel, "Gallicanism", *Encyclopedia of Religion and Ethics* 6, ed. James Hastings, (New York: Charles Scribner's Sons, 1914), 156-157.

¹⁶ Moody, "Gallicanism", 3258.

¹⁷ Turmel, "Gallicanism", 161.

¹⁸ Moody, "Gallicanism", 3258.

Papa'ya karşı bağımsızlık" Gallikan Kilise'nin sloganı olmuştur.¹⁹ Piskoposların birçoğu görev bölgeleri yerine Paris'te lüks içinde yaşarken²⁰ Gallikanizm'in konsilyarist idealini savunmak pek umurlarında olmamıştır. Piskoposlar gerekli gördükleri takdirde papayı yücelterek,²¹ çıkarları için konsilyarist idealden vazgeçmekten çekinmemişlerdir.

Bu farklı tezahürlerin sahip oldukları ortak noktalar, birtakım Gallikan kazanımların elde edilmesini sağlamış olsa da, özellikle ruhban sınıfının arzuladığı şekildeki bir Gallikanizm arka planda kalmıştır. Kilise ile ilgili birtakım yetkileri Papalığın elinden alıp piskoposlara vermeyi hedefleyen Episkopal Gallikanizm ile bu yetkileri siyasi erkin kontrolüne almayı hedefleyen Royal ve Parlamenter Gallikanizm çoğunlukla çakışmıştır.²² Bu da Fransa Katolik Kilisesi'nin bir kurum olarak Roma'ya karşı gelişmesine ve güçlenmesine engel olmuştur.

2. Gallikanizm'in Temel Meseleleri

Gallikanizm'in doğuşu için net bir tarih vermek neredeyse imkânsızdır. Roma'da güçlü bir papanın olduğu dönemler, krallar için olumsuz bir durum yaratırken; etkin bir şekilde Papalığın gücünü kullanamayan papaların durumu kralların işine gelmiştir. Örneğin Fransa kralları, papayı kendi amaçları doğrultusunda yönlendirebildikleri takdirde veya papalar ile uyumlu oldukları dönemlerde, Fransa Kilisesi'nin Papalığa karşı haklarını savunma ihtiyacı hissetmemiştir. Ancak ne zaman ki papalar ile krallar anlaşamamış, Gallikan fikirler belirlemeye başlamıştır. Bu sebeple Gallikanizm'in gelişimi Papalık ve Fransa Krallığı'nın gücü ile yakın bir ilişki içinde olmuştur. Avrupa'da ulus devletlerin oluşmaya başlamasıyla ve Protestan Reformu ile Papalık güç kaybederken, sivil otoriteler gittikçe güçlenmiştir. İşte Gallikanizm, Fransa'da sivil idarenin güçlendiği ve Papalığın zayıfladığı 14-19. yüzyıllar arasında, Fransa Katolik Kilisesi'nin seküler güç (kral, parlamento, meclis) kontrolüne alınması²³ sürecinde ortaya çıkan birtakım karar ve uygulamaları tarif etmektedir.

Gallikanizm ile ilişkilendirilen en önemli karar ve uygulamalar şöyle sıralanır: (1) 1438 tarihli Bourges Yaptırımı, (2) 1516 tarihli Bologna Antlaşması, (3) 1682 tarihli Dört Gallikan İlke, (4) 1790 tarihli Rahipler Medeni Kanunu, (5) 1801 tarihli Napolyon ve Papa VII. Pius Antlaşması ve (6) 1870 tarihli I. Vatikan Konsili'nde alınan kararlardır.

Vatikan Konsili hariç, bunların hepsi sadece Fransa'ya özgü gelişmelerdir ve Fransa'da Katolik Kilisesi'nin tarihi seyrini diğer Avrupa ülkelerinden ayıran özgül bir öneme sahiptir. Gallikanizm ile ilgili bu karar ve uygulamalar çoğunlukla piskoposların yargı yetkisi, kilise mülklerinin kontrolü, ruhbanların vergilendirilmesi ve boşalan piskoposlukların mal varlıklarının kullanımı hakkında olmuştur. Çoğunlukla maddi bir yönü bulunan bu konuların yanı sıra, özü itibariyle teolojik olan, ama pratikte bu maddi konuları da doğrudan etkileyen genel konsillerin papaların üzerinde olduğu konusu da Gallikanizm çerçevesinde tartışılan konular olmuştur.

2.1. Piskoposların Yargı Yetkisi

Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması ile ortaya çıkan iktidar boşluğunu dolduran Roma Katolik Kilisesi, miladi 6. yüzyıldan itibaren gittikçe artan bir şekilde kendini sivil bir otorite olarak konumlandırmıştır. Papalık sadece dini işlere bakan bir kurum olmaktan çıkmış, güvenlik, eğitim ve yargı gibi tüm sosyal hizmetleri yürüten ve geniş mülklere sahip piskoposluk bölgeleriyle siyasi bir güç olmuştur. Güçlenen sivil idareler, Kilise'nin kontrolündeki bu toplumsal hizmetleri ve birtakım

¹⁹ J. M. O'Sullivan, "The Gallican Church and the National Assembly", *An Irish Quarterly Review* 1/1, Messenger Publications, (1912), 54.

²⁰ Barry, "Bossuet", 144; Fredrik Nielsen, *The History of the Papacy in the XIXth Century*, (London: John Murray, 1906), 139.

²¹ Turmel, "Gallicanism", 162-163.

²² Turmel, "Gallicanism", 156.

²³ Barry, "Bossuet", 143.

Kilise mülklerini devralmaya başlamıştır. Ancak papalar bu mülk, yetki ve güç devrini gönüllü bir şekilde yapmamış ve sivil idareler ile papalar arasında birtakım tartışmalar yaşanmıştır. Fransa özelinde bu tartışmaların tarihi Kutsal Roma İmparatoru Charles'a (Kel Charles, 823-877) kadar götürülebilirse de, ilk ciddi tartışmalar 13. yüzyılda başlamıştır. Fransız baronlar, 1205'te Kral Philip Augustus (1165-1223) ve 1225'te VIII. Louis'in (1187-1226) desteği ile ruhban sınıfının idaresindeki yargı yetkisine karşı çıkmıştır. Yine Fransa'nın ileri gelenleri 1235'te Papa'ya mektup yazarak, piskoposların yetkilerinden rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Ancak Papa, Kilise'nin özgürlüklerine saldırdıklarını ileri sürmüş ve onları cezalandırmakla tehdit etmiştir. 1246'da Kutsal Roma İmparatoru II. Frederick'in (1194-1250) de teşviki ile bazı Fransız baronlar, piskoposların yargı yetkisini sadece heresi (sapkınlık), evlilik ve tefecilik ile ilgili konulara hasretmeye çalışmıştır. Papa IV. Innocent (1195-1254) ise onları aforoz ederek cevap vermiştir.²⁴

Fransa ileri gelenlerinin 13. yüzyılda, bazen krallarının desteğini de alarak gerçekleştirdikleri yukarıda zikredilen girişimler başarılı olmamıştır. Zira bu süreçte papalar hala çok güçlüydü ve her ne kadar bu girişimlere destek olsalar da, Krallar doğrudan Papalık ile bir çatışmaya girmekten kaçınmıştır. Ancak 14. yüzyılın başlarında bu durum değişmiş ve Fransa Kralı IV. Philip (1268-1314), iktidarı döneminde kiliseye karşı Kraliyetin haklarını savunmuştur.²⁵ Hatta o, Papa VIII. Boniface (1230-1303) tarafından ilan edilen, kralların kilise gelirleri ve ruhban sınıfından vergi toplamasını yasaklayan bir fermanı yakmıştır.²⁶ Kral IV. Philip, kendisi tarafından atanacak sivil yargıçların hüküm vereceği bir yargı sistemini hayata geçirmek istemiştir. Ancak bu konuda önemli bir başarı elde edemediği gibi, Papa VIII. Boniface (1230-1303) ile giriştiği tartışma sonucu o zamana kadar kısmen kralın hakkı olan Fransa Kilisesi'ne atanacak piskoposların seçimini de Papalığa bırakmıştır. Bununla birlikte o, devletin hukuki işlerini yürüten yasa koyucu parlamento kurumunu oluşturmuştur. Ancak bu sivil hukukçular ile kilise yargısı arasında sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Sivil yargıçlar, piskoposların verdikleri cezalara karşı ilgili piskoposluğun gelirlerine el koymuş ve kararlarını geri çekmeye piskoposları zorlamışlardır.²⁷

Kral VI. Philip (1293-1350), sivil yargıçlar ile piskoposlar arasında gelişen bu yeni durumu her iki tarafın katıldığı bir toplantı ile çözmeye çalışmıştır. Aralık 1329'da Vincennes'te gerçekleşen bu toplantıda da anlaşma sağlanamamış, yargı işleri ve kilise mülkleri ile ilgili bu sorun Kral'ın kararına bırakılmıştır.²⁸ Kral VI. Philip, her ne kadar sivil yargı taraftarı olsa da Papalığı karşısına almak istememiş ve sorunlar olduğu gibi kalmıştır. Ancak bu toplantı, ruhban sınıfının karşısına yeni bir kurumsal güç olarak, daha sonra parlamentoya dönüşecek olan sivil hukukçuları koymuştur.²⁹ Parlamantonun gücü arttıkça, Fransız ruhbanlarını kısıtlama imkânları da artmıştır.

2.2. Kilise Mülkleri ve Ruhbanların Vergilendirilmesi

Kilise mülkleri normalde krala ait olduğu için piskoposlar krala vergi veriyordu. Ancak Papa VII. Gregory (1020-1085) ile birlikte ruhbanların vergiden muaf olduğu ilkesi kilise çevrelerinde taraftar toplamaya başlamıştır. Fransız piskoposlar bu ilkeye dayanarak 1163'te yaptıkları toplantıda kendileri ile anlaşılmaya varmadan kilise mülklerinden vergi alınmamasını kararlaştırmışlardır. Ancak krallar bu karara uymamış ve özellikle Philip Augustus, yapacağı Haçlı seferi için ruhban sınıfından da "Selahaddin ondallığı"³⁰ almıştır. 1215 tarihli IV. Latran (Lateran)

²⁴ Turmel, "Gallicanism", 157.

²⁵ Moody, "Gallicanism", 3258

²⁶ Cobham Brewer, *The Political, Social and Literary History of France to the Present Year*, (London: Jarrold and Sons, 1878), 73.

²⁷ Turmel, "Gallicanism", 157-158.

²⁸ Turmel, "Gallicanism", 157.

²⁹ Parsons, *The Church in the Republic*, 138.

³⁰ Kudüs'ün Selahaddin Eyyubi tarafından fethedilmesi üzerine Müslümanlar üzerine yapılacak Haçlı Seferleri için halktan toplanan vergilere bu isim verilmiştir.

Konsili'nde Papa duruma el atmış ve sivillerin kilise mülklerini vergilendirmelerini yasaklamıştır. Ancak gerekli durumlarda piskoposlar Papalığa danışarak ülkelerine yardım edebilecektir.³¹

Kral IV. Philip, Roma'ya danışmadan sivil halkın yanı sıra, ruhban sınıfından da vergi toplamak istemiş, Papalık ise buna sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Papa VIII. Boniface, 5 Şubat 1296 tarihli "Clericis Laicos" fermanı ile ruhban sınıfın Papalığın onayı alınmadan sivil hükümet görevlilerine vergi, kilise gelir ve mülklerinden pay, hediye vb. vermelerini yasaklamış, bu türden bir talepte bulunan prens, kral ve idarecilerin aforoz olunacağını belirtmiştir.³² Bunun üzerine Kral, ülkesinin ileri gelenlerini 10 Nisan 1302'de Notre Dame Katedrali'nde toplamış ve Papalık ile arasındaki mesele hakkında onların fikrini sormuştur. Bu büyük toplantıda kralın sadece ruhani konularda Papalığa tabi olacağı, ülkesinin dünyevi işlerini yürütmede bağımsız olduğu, Fransa'nın Papalığa bağlı feodal bir beylik değil, bağımsız bir monarşi olduğu belirtilmiştir. Fransız ruhban sınıfı da bu kararları onaylamıştır.³³ Papa VIII. Boniface, Kral'ın bu girişimine Katolik Kilisesi'nde sıkça tartışılan 18 Kasım 1302 tarihli "Unam Sanctam" fermanı ile cevap vermiştir. Bu fermanla Kitab-ı Mukaddes'e atıfla (Luka 22: 38) dünyevi kılıcın ruhani kılıca tabi olması gerektiği ve ebedi kurtuluşu hak etmek için Roma piskoposuna itaatin zorunlu olduğu belirtilmiştir.³⁴ Kral IV. Philip'in Papa VIII. Boniface ile olan çekişmeleri, Fransa'nın Papalığa karşı ilk önemli Gallikan hareketleri olmuştur. Bu sebeple Gallikanizm'in belirli bir fikir olarak ortaya çıkışının 14. yüzyılda gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Papalığa karşı Kraliyet erkini doğrudan uygulamaya koyan ilk kral ise V. Charles (1338-1380) olmuştur. Kral V. Charles, 8 Mart 1372 tarihli bir Kraliyet fermanı ile kiliselere ait mülklerin miras bırakılması ve satışı gibi işlemleri piskoposların yetkisinden çıkarıp Kraliyet görevlilerine devretmiştir. Kral VI. Charles (1368-1422) da 1385 tarihli bir beyanname ile bu kararı uygulamaya devam etmiştir.³⁵ Bu esnada ortaya çıkan Büyük Batı Ayrılığı, Kral VI. Charles'ın işini kolaylaştırmıştır. Zira bu dönemde Papalık iki ve bazen de üç başlı bir haldeyken, Fransa kralına karşı ciddi bir mukavemet gösterecek durumda olmamıştır. Öyle ki, Kral VI. Charles, Fransa tarihinde ilk kez "Fransa Kilisesi'nin geleneksel özgürlüklerinden" bahsetmiştir.³⁶

2.3. Büyük Batı Ayrılığı Dönemi ve Konsilyarizm

Roma ve Avignon'da iki papanın aynı anda görev yaptığı Büyük Batı Ayrılığı esnasında, Gallikan fikirler Fransa'da daha uygun bir gelişme ortamı bulmuştur. Fransa Kralı VI. Charles, 1398 tarihli ulusal bir sinoddan sonra, Roma'daki Papa'yı da tanımadan Avignon'daki Papa'ya bağlılığını sonlandırmaya karar vermiştir.³⁷ Genel bir konsilin papadan üstün olduğu konsilyarizm fikri, bu süreçte gerçek anlamda uygulanma imkânına kavuşmuştur. Normalde papa tarafından toplanması gereken³⁸ bir genel konsil, Papalıktaki iki başlılığı gidermek için her iki taraftan kardinallerin girişimi ile 25 Mart 1409'da Pisa'da toplanmıştır. Konsilin toplanmasında Paris Üniversitesi teoloji hocaları Jean Gerson ve Pierre d'Ailly önemli rol oynamıştır. Konsilde, var olan papalar azledilmiş ve yeni bir papa seçilmiştir. Ancak azledilen papalar bu durumu kabullenmemiş ve durum Pisa'da seçilen

³¹ Turmel, "Gallicanism", 159.

³² Boniface VIII, *Clericis Laicos 1296*, Fordham University Medieval Sourcebook, <https://sourcebooks.fordham.edu/source/b8-clericos.asp> (Erişim 26 Kasım 2021); Turmel, "Gallicanism", 159.

³³ Joseph H. Lupton, *Archbishop Wake and the Project of Union Between the Gallican and Anclican Churches*, (London: George Bell and Sons, 1896), 6; Brewer, *The Political, Social, 73*.

³⁴ Boniface VIII, *Unam Sanctam 1302*, Fordham University Medieval Sourcebook, (Erişim 26 Kasım 2021); Jervis, *The Gallican Church: A History*, 66-67.

³⁵ Turmel, "Gallicanism", 157.

³⁶ Moody, "Gallicanism", 3258-3259.

³⁷ "Gallicanism", *Encyclopedia Britannica*.

³⁸ Kilise kanonu gereği, sadece papa bir konsilin toplanmasını sağlayabilirdi. İstanbul Kilisesi'nden ayrılmadan önce konsiller imparatorların emriyle toplanmıştır; ancak Roma Katolik Kilisesi'nde bu yetki, zaman içerisinde papaya tahsis edilmiştir. Osman Şahin, *Eski Katolikler: Katolik Kilisesi'ndeki Son Ayrılık*, (Ankara: İlahiyat, 2021), 43.

üçüncü papa ile daha da karmaşık bir hal almıştır.³⁹ Bu konsilin Gallikanizm açısından önemi, Gallikan düşüncelere sahip Fransızların konsildeki etkinliği ve yine Gallikanizm'in benimsediği konsilyarist düşüncenin pratik bir şekilde uygulanması olmuştur.

2.4. Kralın Hakkı (Droit de Regale)

Piskoposluklar, sahip oldukları topraklar (arpalık, tımar) ile son derece önemliydi. Vefat veya başka bir sebeple boşalan bir piskoposluk makamının gelirleri, bu boşluk süresince krala giderdi.⁴⁰ Kralın bu hakkına "droit de regale" denir ve Fransız krallar en geç 12. yüzyıldan itibaren bu hakkı kullanmıştır. Bu uygulama bazı dönemlerde sorunlar yaratmışsa da, 17. yüzyılın sonlarına kadar ciddi bir mesele haline gelmemiştir. Kralın bu hakkına karşı çıkan bazı piskoposlar, Papa'dan kendilerine yardım etmesini istemiştir. Papa XI. Innocent (1611-1689) onların bu talebini kabul etmiş ve kralın regale hakkını savunan diğer piskoposlara tehditler içeren birtakım mektuplar göndermiştir. Kral XIV. Louis (1638-1715), bu tartışmayı yumuşatmak istemişse de başarılı olamamıştır. Fransız piskoposlar arasında gelişen bu çekişme, Papa XI. Innocent'in bazı Fransız piskopos ve ruhbanları aforoz etmesi ile önemli bir soruna sebep olmuştur. Bu aforozu takiben toplanan Fransa Kilisesi sinodunda, söz konusu hakkın krala ait olduğu belirtilmiştir.⁴¹

Yukarıda özetle bahsedilen bu hususlar Gallikanizm ile ilgili en temel meselelerdir ancak Gallikanizm bunlardan ibaret değildir. Bu sorunlar çerçevesine gelişen Gallikan fikirler, Anglikan Kilisesi gibi Fransa'da "ulusal bir kilise" idealinin⁴² canlanmasına dahi sebep olacak bir şekilde gelişmiştir. Ancak böyle bir ayrılık için gerekli şartlar gerçekleşmemiştir.

3. 1438 Tarihli Bourges Yaptırımı

Gallikanizm ile ilgili ilk resmi karar ve uygulamalar 1438 tarihinde Bourges Yaptırımı ile başlamıştır. Fransa Kralı VII. Charles (1403-1461), 1438'da Bourges'de bir yerel sinod toplamıştır. Bu sinod, Basel ve Konstanz Konsilleri'nin kararlarını onaylamanın yanı sıra, Fransa'ya özel birtakım kararlar almıştır. Fransa Katolik Kilisesi'nin başı olarak hareket eden⁴³ Kral VII. Charles tarafından onaylanan Bourges Yaptırımı (Pragmatic Sanction of Bourges) kararları, Gallikanizm'in temel argümanlarını ilk kez resmîyete dökmüştür. Paris Parlamentosu bu kararları 13 Temmuz 1439'da onamış ve ülkenin kanunu haline getirmiştir.⁴⁴ Toplam 23 maddeden oluşan bu kararların en önemlileri özetle şöyledir:⁴⁵

1. Genel Konsiller her on yılda bir papanın belirleyeceği yerlerde toplanır.
2. Genel Konsillerin yetkisi, inanç, ayrılıkların ortadan kaldırılması ve kilisenin baştan ayağa bütünüyle reforme edilmesi ile ilgili her şeyde, papanın yetkisinden üstündür.

Bu ilk iki karar konsilyarizm ile uyumlu, Basel ve Konstanz Konsilleri'nde alınan kararlardır. Burada bu kararlar tekrar edilmiş, kral tarafından imzalanmış ve parlamentonun onayı ile devletin yasası haline getirilmiştir.

³⁹ Lupton, *Archbishop Wake*, 7; Oakley, *The Conciliarist Tradition*, 39-46; Jervis, *The Gallican Church: A History*, 79-89.

⁴⁰ Barry, "Bossuet", 146.

⁴¹ Turmel, "Gallicanism", 159; Jervis, *The Gallican Church: A History*, 77-78.

⁴² Lupton'un eserinde bahsedilen Anglikan Kilisesi ile Gallikan Kilisesi'nin birleşme projesi, 18. yüzyılın başlarında iki taraftan birkaç piskopos arasında gelişen birtakım mektuplaşmalardan ibarettir. Bkz. Lupton, *Archbishop Wake*, (1896). Fransa krallarının Katoliklikten taviz vermeyen tutumları gereği Gallikanizm Roma'dan ayrılmayı hedeflememiştir. Nitekim Fransa'da yaşayan Protestanlar da uzunca bir süre baskı altında kalmıştır.

⁴³ Dale Van Kley, *The Religious Origins of French Revolution: From Calvin to the Civil Constitution 1560-1791*, (New Haven and London: Yale University Press, 1996), 19.

⁴⁴ Jervis, *The Gallican Church: A History*, 79-89; Lupton, *Archbishop Wake*, 8; Hulusi Yazıcıoğlu, *Bir Din Politikası Laiklik*, İFAV, İstanbul, (1993), 114.

⁴⁵ Lupton, *Archbishop Wake*, 8

3. Kilise makamlarına atanacak kişilerin belirlenmesi, daha önce olduğu gibi tekrar seçimle yapılacaktır. Ancak kral veya Krallığın prensleri kanonik kuralları ihlal etmeden manastır ve piskoposluk bölgelerinde seçim yapılacağı zaman kendi tavsiyelerini bildirebilirler.

Piskopos seçimi, Fransa kralları ile papalar arasında sürekli sorun olan bir konu olmuştur. Bu kararların giriş kısmında piskoposların halkın dilini anlamadığından şikâyet edilmiştir. Burada Roma tarafından yapılan atamalarla ülkeye gelen yabancı piskoposlara engel olmak amaçlanmıştır. Bu, Fransa Kilisesi'ni millileştirmek adına bir girişim olmuştur. Ancak kararın ikinci cümlesi, ilk cümleyi kısmen ilga etmektedir. Zira rahiplerin kralın adayından başka birine oy vermeleri, hatta kralın adayına karşı başka birinin aday olması pek mümkün bir durum değildir.

4. Papalar kilise makamlarının gelirlerini ellerinde tutma, böyle bir makam boşalmadan oranın gelirlerini bağışlama hakkına sahip değildir.

5. "Droit d'expectative" suretiyle papa tarafından bahşedilen kilise makamları işbu kararla geçersizdir. Bu tür bir makamı alacak olanlar seküler güç tarafından cezalandırılacaktır. Papalar yeni makamlar oluşturarak duruma müdahale etme hakkına sahip olmayacaktır.

Kilisenin mülkleri ve bu mülklerden elde edilen gelirler Krallık ile Papalık arasındaki asıl meseledir. Aslında piskopos atamalarında da temeldeki mesele piskoposluk bölgelerinin gelirleridir. Bu sebeple Gallikanizm çerçevesinde özellikle 14-16. yüzyıllarda gerçekleşen çekişmelerin söz konusu gelirler yüzünde olduğu söylenebilir. İlerde de göreceğimiz gibi, piskopos atamaları ve kilise mülkleri en temel tartışma konuları olmaya devam etmiştir. İlgili kaynaklarda Gallikanizm ile ilgili olarak yer verilen gelişmelerde her ne kadar konsilyarist fikirlere yer verilmişse de, maddiyat her zaman en temel mesele olmuştur. Doktrin ve inanç esasları açısından konsillerin papalardan üstün olduğu görüşü haricinde kayda değer bir tartışma yaşanmamıştır. Bu tartışma da daha sonraki dönemlerde gündemden düşmüştür.

6. Diğer tüm yargı yolları tükenene kadar Roma'ya başvurular yasaktır.

7. İlk mahsulden papaya verilecek pay (annates) yasaklanmıştır.

Bourges Yaptırımı'nın Gallikanizm adına diğer bir kazanımı da piskopos adaylarının belirlenmesi ile ilgilidir. Fransız ruhbanlar, önceleri krallar tarafından, daha sonra ise Papalık tarafından yapılan bu seçimleri, Fransa Kilisesi ruhban sınıfının eline almayı başarmıştır. Ancak bu kazanım uzun soluklu olmamış, 1516 Tarihli Bolonya Konkordatu ile bu hak tekrar kralın eline geçmiştir.⁴⁶ Burada Royal Gallikanizm ile Episkopal Gallikanizm'in hedefleri çakışmıştır. Hem Kraliyet hem de Fransız piskoposlar, Papalıktan birtakım yetkileri almaya çalışırken iş birliği yapabilmişse de, bu yetkilerin kime devredileceği konusunda anlaşmaları her zaman mümkün olmamıştır. Kral, piskoposların dezavantajına olacak bir şekilde papa ile anlaşabilmiştir.

Fransa Kralı XI. Louis (1423-1483), 1461'de bu kararları ilga etmiştir ancak Paris parlamentosu, kralın bu ilga kararını kabul etmemiştir. Bu sebeple kilise ile ilgili meseleler bir süreliğine karmaşık bir yapı arz etmiştir.⁴⁷ Bu süreç Parlamenter Gallikanizm ile Royal Gallikanizm'in karşı karşıya kaldığı ilk durumdur. Gallikan fikirlerin ilk resmi uygulaması olan Bourges Yaptırımı kararları, Gallikanizm'in kraliyet, parlamento ve ruhban sınıfı arasında çok farklı algılandığını ortaya koymuştur. Bu zamana kadar sadece Papalıktan birtakım hakların alınması, Roma'nın yetkisinin kısıtlanması söz konusu olmuş, ancak bu yönde gerçekleşen ilk önemli kazanımda da, bunun kime devredileceği taraflar arasında kavga konusu olmuştur.

4. Bologna Antlaşması (1516)

Papalığın karşı tarafta olduğu Marignano Savaşı'nda (1515) Fransa Kralı I. Francis'in zaferi, Papa X. Leo'yu (1475-1521) kral ile anlaşma yapmaya zorlamıştır. Bologna Antlaşması 18 Ağustos

⁴⁶ Turmel, "Gallicanism", 158.

⁴⁷ Lupton, *Archbishop Wake*, 8.

1516'da imzalanmış ve bu antlaşma ile daha önceki Bourges Yaptırımını feshedilmiştir. Bu Fransa kralına kilise ile ilgili olarak 1438 tarihli Bourges Yaptırımının öngördüğünden daha fazla haklar tanımıştır. Piskoposluklara ve diğer birtakım kilise makamlarına atanacak adayı belirleme hakkı, Kilise meclislerinin elinden alınmış ve krala verilmiştir. Buna göre "Kral, boşalan bir makama atanmak üzere altı ay içerisinde kilise doktoru veya teolojik ehliyete sahip bir adayı papaya sunacak ve papa atamayı onaylayacaktır."⁴⁸ Bu antlaşmada Kral I. Francis ile Papa X. Leo görece bir ittifak halinde ruhban sınıfın birtakım haklarını krala devretmiştir.⁴⁹ Bu karar özellikle Royal Gallikanizm'in önemli bir kazanımı olmuştur. Ancak Episkopal Gallikanizm için önemli bir kayıp olmuştur.

Bologna Antlaşması'nda ilk mahsulden papaya verilecek hisse (annates) ile ilgili herhangi bir yasak getirilmediği için, Papalık bu hakkını yeniden talep etmeye başlamıştır. Paris parlamentosu, yüksek rütbeli memurlar ve Sorbonne doktorları, Papalığın bu talebine şiddetle karşı çıkmıştır. Papa X. Leo ve Kral I. Francis ilan ettikleri fermanlar ile tarafları teskin etmeye çalışmıştır. Parlamento, Kral'ın talebine uyarak söz konusu Antlaşmayı 22 Mart 1517'de onaylamıştır. Ruhban sınıfı ise bu antlaşmayla krala verilen piskoposluk ve diğer kilise makamlarına atanacak adayı belirleme yetkisinin kendilerinden alınmasına karşı çıkmıştır. Onlara göre kral tarafından seçilen kişiler, din adamı olmadan önce Kraliyet adamı olacaktır ve bu sebeple Kraliyetin kilisenin işlerine karışmasına engel olmayacaktır. Piskoposlar, 1579 ve 1588 tarihlerinde yapılan Fransa Kilisesi sinodlarında bu konu ile ilgili itirazlarını dile getirmişlerdir.⁵⁰

Bologna Antlaşması hem parlamenterleri hem de ruhban sınıfını rahatsız etmiştir. Zira bu antlaşma her ne kadar Papalığın yetkilerini kısıtlama noktasında Gallikan düşünceye hizmet etse de, Parlamenter ve Episkopal Gallikanizm ile Royal Gallikanizm'in çatışmasına vesile olmuştur. Bu antlaşma ile Gallikanizm'in organize bir düşünce olmadığı, her grubun kendi çıkarları doğrultusunda desteklediği karmaşık bir ideal olduğu daha açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Gallikanizm'in başarılı olamamasının temel sebebi de bu durumdur.

Protestan Reformu, Gallikan düşünce için tehlikeden ziyade bir fırsat sunmuştur. Zira Reformcular da Katolik Kilisesi'nin bazı uygulamalarını eleştirmiştir. Ancak Katolik Kilisesi'nin Reforma karşı giriştiği Karşı-Reform⁵¹ ve kendini korumacı refleksi Gallikanizm'e meydan okumuştur. Bu meydan okuma, Protestanlığa taviz vermeyen Fransa'da,⁵² koyu Papalık destekçileri olan Cizvitler ile somutlaşmıştır.⁵³ Koyu ultramontanistler⁵⁴ olan Cizvitler, bazı konularda ruhban sınıfına karşı Kraliyetin tarafını tutmuş olsalar da, Gallikanizm'in en acımasız düşmanları⁵⁵ olmuşlardır. Ancak Cizvitler ile Gallikanizm arasındaki mücadeleyi Gallikanlar kazanmıştır.⁵⁶

⁴⁸ O'Sullivan, "The Gallican Church", 54; Lupton, *Archbishop Wake*, 8; Jervis, *The Gallican Church: A History*, 105-106.

⁴⁹ Becker, "Episcopal Unrest", 66; Barry, "Bossuet", 143.

⁵⁰ Jervis, *The Gallican Church: A History*, 107-109; Lupton, *Archbishop Wake*, 8-9.

⁵¹ "Katolik Reformu" veya "Karşı Reform", Roma Katolik Kilisesi'nin Luther ile başlayan Reforma karşı koymak için giriştiği birtakım yeniden canlanma ve yapılanma çalışmalarını ifade eder. Rönesans papalarının ve din adamlarının maddiyatçı tutumları, kilise içinde eleştirilere sebep olmuştur. Bu çevreler birtakım reform çalışmaları yapmak istemiştir. Protestan Reformu ile aynı zaman dilimine rastlayan bu reform sürecinde, kilise içinde yeniden canlanmayı amaçlayan birtakım tarikatlar kurulmuştur. Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2017), 277.

⁵² Lloyd, *The Gallican Church*, 88-103.

⁵³ Ali İsra Güngör, *Cizvitler ve Katolik Kilisesindeki Yeri*, (İstanbul: İlgü Kültür Sanat, 2016), 117.

⁵⁴ Ultramontanizm, Katolik Kilisesinde ulusal ve yerel bağımsızlığa karşı, papanın yani "dağların ötesinde oturanın" otoritesini ve onun merkeziliğini savunan ve özellikle 17 ve 18. yüzyıllarda Gallikanizm ve Josephinizm gibi ulusal ve liberal hareketlere karşı gelişmiş bir ekoldür. Bkz: Gündüz, *Din ve İnanç*, 488.

⁵⁵ Lupton, *Archbishop Wake*, 9.

⁵⁶ Dale Van Kley, "Jansenism and the International Suppression of the Jesuits", *The Cambridge History of Christianity 7: Enlightenment, Reawakening, and Revolution 1660-1815*, ed. Stewart J. Brown ve Timothy Tackett, (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 302-3; Güngör, *Cizvitler*, 71; Şahin, *Eski Katolikler*, 79.

5. Dört Gallikan İlke (1682)

Gallikanizm'in en önemli tezahürü olarak değerlendirilen "Dört Gallikan İlke", Fransa Kilisesi'nin Kral XIV. Louis'in emri ile toplanan yerel bir sinodunda ilan edilmiştir. Hem bu ilkeler hem de Paris Üniversitesi teologlarının 1663 tarihli 6 maddelik kararı, papa ile Fransa kralı arasındaki uzun soluklu güç mücadelesinde Gallikanların, kralın tarafını seçtiğini ortaya koymuştur.⁵⁷

Papa XI. Innocent (1611-1689) ve onun safında yer alan bazı Fransız piskopos ve rahipler ile olan kavgasında kendine destek arayan Kral XIV. Louis (1638-1715), Paris Üniversitesi Teoloji Fakültesi profesörlerinden konu ile ilgili düşüncelerini belirtmelerini istemiştir. Paris Üniversitesi profesörleri 1663'te Kral'a sundukları altı maddeden oluşan fikirleri özetle şöylece:⁵⁸

I. Kralın dünyevi (temporal) gücü üzerinde papanın herhangi bir yetkisi yoktur: tam tersine papa, kendisine yalnızca dolaylı bir yetki verenlere bile her zaman karşı çıkmıştır.

II. Kralın Tanrı'dan başka dünyevi şeylerde bir üstü yoktur. Bu, fakültenin asla ayrılmayacağı kadim doktrindir.

III. Tebaasının krala öyle bir bağlılık ve itaat borcu vardır ki, herhangi bir bahaneyle bu yükümlülükten azat edilemezler.

IV. Profesörler, kralın yetkisine veya Gallikan Kilisesi'nin gerçek özgürlüklerine ve Krallıkta kabul edilen kanunlara aykırı herhangi bir önermeyi onaylamamıştır: örneğin, papanın piskoposları görevden alma yetkisi olduğu, söz konusu kanunların tasarrufuna aykırıdır.

V. Papa, genel bir konsilin üzerinde değildir.

VI. Kilise'nin rızası olmadan papanın yanılmaz olduğu düşüncesi fakültenin doktrini veya dogması değildir.

Üniversite profesörleri bu kararları konsilyarizmi açık bir şekilde işaret etmenin yanı sıra, Fransa piskoposlarının otonomluğunu vurgulayarak Episkopal Gallikanizmi; kralın dünyevi meselelerdeki üstün otoritesini vurgulayarak Royal Gallikanizmi, parlamento tarafından yasalaştırılan kanunların önemini vurgulayarak Parlamenter Gallikanizmi yansıtmaktadır. Hocaların bu kararları, ultramontanistleri son derece rahatsız etmiş, hatta bu kararlarla da kalmamışlar ve bu kararı eleştiren ultramontanistlerin eserlerini de sansürlemişlerdir. Papalık bu sansüre karşı bir ferman yayımlamış, parlamento ise Kral XIV. Louis'in da onayı ile bu fermanın Fransa'da yayımlanmasına karşı çıkmıştır.⁵⁹

Kral XIV. Louis ile Papa XI. Innocent arasında, boş piskoposluk makamlarının gelirleri ile ilgili "droit de regale" konusu tartışma yaratmıştır. Kral, başında atanmış bir piskoposu olmayan piskoposluk bölgelerinin gelirlerinin Kraliyetin hakkı olduğunu ileri sürmüş ve bu durumda olan piskoposluk ve başpiskoposlukların gelirlerini almak istemiştir. Bunu sağlamak için XIV. Louis, 10 Şubat 1673'te bu hakkın Kraliyete ait olduğuna dair bir ferman yayımlamıştır. Bu durumda olan kilise ve katedraller ise bu duruma karşı çıkmış ve Papalık onları desteklemiştir.⁶⁰

Özü itibarıyla kilise gelirleri hakkında olan bu sorun gittikçe büyümüş ve soruna çözüm bulmak için XIV. Louis'in talimatıyla, Fransız ruhban sınıfı 1681 Ekim'inde genel bir toplantı organize etmiştir. Bu toplantı yerel bir sinod şeklinde gerçekleşmiştir. Toplantının açılış ayinini Gallikanizm'in önemli isimlerinden biri olarak öne çıkacak olan Piskopos Jacques Bénigne Bossuet yapmıştır.⁶¹ Bu toplantı oldukça ilginç ve gergin olmuştur. Zira Fransa Kralı XIV. Louis ile Papa XI. Innocent'in karşı

⁵⁷ Bernard Chédozeau, "Ultramontains, Anglicans et Gallicans Devant "Athalie", *Revue d'Histoire Littéraire de la France* 90/2, Presses Universitaires de France, (1990), 75; Nielsen, *The History of the Papacy*, 9.

⁵⁸ Lupton, *Archbishop Wake*, 16-17.

⁵⁹ Nielsen, *The History of the Papacy*, 9.

⁶⁰ Nielsen, *The History of the Papacy*, 9; Lupton, *Archbishop Wake*, 10-11; Lloyd, 125.

⁶¹ Lupton, *Archbishop Wake*, 11; Barry, "Bossuet", 145. Barry, bu kararların mimarının çoğunlukla sanıldığı gibi Bossuet olmadığını, kralın temsilcisi Colbert'in kararların bu şeklini almasında etkili olduğunu ileri sürer. Barry, "Bossuet", 152.

tafaflarda oldukları bir konuda ülkenin piskoposlarının bir karar vermesi gerekmiştir. Bu, onlar için oldukça can sıkıcı bir durum olsa gerektir. Çünkü her iki tarafı da tatmin etmeleri imkânsızdı. Ancak Barry'e göre, toplantıya katılanları Kral'ın temsilcisi özenle seçmiş, Kral XIV. Louis'e karşı olanlar toplantıya dâhil edilmemiş ve sonucun Kral lehinde olması bu şekilde temin edilmiştir. Hatta toplantının önemli figürlerinden Bossuet,⁶² mektuplarında, Gallikan özgürlükler konusunda sesiz kalmak istediğini ancak Kral XIV. Louis'in ondan ne beklediğini bildiğini ve bu sebeple söz konusu özgürlükleri ön plana çıkarmak zorunda olduğunu belirtmiştir.⁶³

Henüz toplantının oturumları devam ederken Ocak veya Şubat 1682'de bir mektup ile söz konusu sorun hakkında piskoposların nasıl bir yol izleyecekleri Papa'ya bildirilmiştir. Papa XI. Innocent, mektuba hemen cevap vermemiş ve toplantıdan daha somut adımlar atılmasını beklemiştir. Fransız piskoposlar 19 Mart 1682'de ünlü "Dört Gallikan İlke'yi" (The four Gallican Articles) kabul etmiştir.⁶⁴ Lupton, bu maddelerin Piskopos Bossuet tarafından hazırlandığını kesin ifadelerle vurgulamaktadır.⁶⁵

Gallikanizm'in en güçlü şekilde ifadesini bulduğu söz konusu kararların giriş kısmında "iki farklı grubun olduğu; bunlardan birinin Gallikan Kilise'nin karar ve özgürlükleriyle kutsal kanonlara ve kilise babalarının geleneğine dayanan temellerini yok etmek istediği; diğer grubun ise bu özgürlükleri bahane ederek Aziz Petrus'un ve onun halefleri olan Roma piskoposlarının önceliğini (primacy) ihlal etmek istediği" ifade edilmiştir. Burada söz konusu ilk grup kral ve onun tarafını tutanlar, ikinci grup ise papa ve onun tarafını tutanlardır. Giriş kısmının devamında "toplantının Kral'ın emri ile gerçekleştiği, amacının bu durumdan kaynaklanan sorunlara çözüm bulmak olduğu ve Paris'te toplanan piskopos ve başpiskoposların Gallikan Kilisesi'ni temsilen birtakım kararlar aldığı" belirtilmiştir. Bu kararlar şu şekildedir:⁶⁶

I. Aziz Petrus ve onun ardılları, Mesih'in vekilleri ve aynı şekilde Kilise'nin kendisi, dünyevi ve beşerî şeylerde değil, ruhani ve kurtuluşla ilgili şeylerde Tanrı'dan güç almıştır; Rab diyor ki, Benim Krallığım bu dünyadan değil ve yine, Sezar'ın olanları Sezar'a ve Tanrı'nın olanları Tanrı'ya verin. Apostolik buyruk ayrıca şunları da içerir: Bırakın her ruh daha yüksek güçlere tabi olsun; çünkü Tanrı'dan başka güç yoktur; var olan güçler Tanrı tarafından atanır; kim bu nedenle güce karşı direnirse, Tanrı'nın buyruğuna direnmiş olur. Sonuç olarak, krallar ve prensler, Tanrı'nın yasasına göre dünyevi iktidarları hususunda herhangi bir eklesiastik güce veya Kilise'nin anahtarlarına tabi değildir. Tebaaları, onlara itaat etme görevinden azat edilemez ve biat yemininden muaf tutulamaz ve halkın huzuru için gerekli olan ve Kilise için de en az devlet için olduğu kadar avantaj sağlayan bu düstur, Kilise babalarının sözüne ve azizlerin örneğine uygun olarak kesinlikle sürdürülmelidir.

Burada vurgulanan husus, kralın papaya tabi olmadığı şeklinde özetlenebilir.

II. Apostolik Makamda ve Aziz Petrus'un haleflerinde bulunan ruhani şeylerdeki gücün bolluğu, Kutsal Makam ve bütün Kilise'nin yanı sıra, Ökümenik Konstanza Konsili'nin dördüncü ve beşinci oturumlarında alınan kararlar tarafından onaylandığı gibi, tam ve sürekli olarak yürürlüktedir. Gallikan Kilisesi, söz konusu kararnamelerin otoritesinin şüpheli olduğu, yeterli onayı almadıkları veya sadece bir bölünme dönemine uygulanabileceklerini öne sürerek önemsiz görmeye çalışanların görüşlerini onaylamamaktadır.

Burada ifade edilen ikinci karar, Papalığın gönlünü hoş tutmaya yönelik kibar sözlerden öteye bir şey ifade etmemektedir. Pratik olarak toplantıya giden süreçte bu konuda zaten bir anlaşmazlık

⁶² Lloyd, *The Gallican Church*, 126. Edouard Laboulaye bu illklerin baş editörünün Bossuet olduğunu ileri sürer. Bkz. Edouard Laboulaye, "Libertes de L'eglise Gallicane", *Revue Historique de Droit Français et Etranger* 4, Editios Dalloz, (1858), 480.

⁶³ Barry, "Bossuet", 144-146.

⁶⁴ Nielsen, *The History of the Papacy*, 10; Lloyd, *The Gallican Church*, 126.

⁶⁵ Lupton, *Archbishop Wake*, 12-13; Barry, "Bossuet", 147.

⁶⁶ Laboulaye, "Libertes de L'eglise Gallicane", 480-482; Lupton, *Archbishop Wake*, 14-16.

da gerçekleşmemiştir. Bu karar, ilk kararın kesinliği ve sertliğine karşı Papalık tarafını hoş tutmak adına yazılmış, hiçbir pratik yönü olmayan bir karardır.

III. Bu nedenle, apostolik otoritenin uygulanması, Tanrı'nın Ruhü tarafından yasalaştırılan kanunlar tarafından düzenlenmeli ve tüm dünyanın saygısıyla kutsanmalıdır. Fransa Krallığı ve Kilisesi tarafından kabul edilen eski kurallar, gelenek ve kurumlar da aynı şekilde dokunulmazdır. Apostolik Makam'ın şerefi ve şanı için, söz konusu makamın ve kiliselerin rızasıyla onaylanan bu tür kararnamelere sapma olmaksızın uyulmalıdır.

Bu kararın ilk satırlarında her ne kadar Papalığın apostolik otoritesine vurgu yapılsa da, devamında bunun tam tersi bir husus vurgulanmaktadır. Burada açıkça Gallikan Kilisesi'nin kural, kurul ve geleneklerinin papalar tarafından dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. Hatta yapılan karşılaştırmaya bakılarak denebilir ki, Roma Katolik Kilisesi kanonları ile Gallikan Kilisesi'nin kurallarının (özellüklerinin) eşit derecede kutsal olduğu ima edilmiştir.

IV. Papa, inanç ile ilgili sorunlara karar vermede en yüksek otoriteye sahiptir ve kararları tüm kiliseleri bağlar. Yine de onun yargısı, Kilise'nin (bütün inananların) rızasıyla onaylanana kadar geri döndürülemez değildir."

Bir önceki kararda olduğu gibi bu kararın da ilk satırlarında papaların otoritesi yüceltilmiştir. Ancak onların bu üstün otoritesi sadece inanç ile ilgili konulara hasredilmiştir. Devam eden satırlarda geçen "Kilise'nin rızası" ifadesindeki Kilise "bütün inananlar topluluğu" anlamındadır. Burada ifade edilen düşünce, konsillerin papaların üzerinde bir otorite olduğu fikrini, tam anlamıyla konsilyarizm düşüncesini yansıtmaktadır. Papalığın ve ultramontanistlerin bu konsilyarist kararı kabul etmesi imkânsızdır. Dört ilke şu ifadeler ile sonlandırılmıştır. "Babalarımızdan aldığımız gerçekleri ifade eden bu ilkeleri, hepimiz aynı şeyi konuşabilmemiz adına, Fransa'nın tüm kiliselerine ve Kutsal Ruh tarafından onlara başkanlık etmek üzere atanan piskoposlara iletmeye karar verdik ve aynı doktrin üzerinde hemfikiriz."⁶⁷ Bu son ifadeler ile burada alınan kararların aslında yeni kararlar olmadığı, aksine Fransa Kilisesi'nin geleneğinde süreklilik arz eden hususlar oldukları vurgulanmıştır.

Bu ilkelere ilişkin Kraliyet Fermanı 23 Mart 1682'de parlamento tarafından onaylanmış ve ülkenin kanunu haline gelmiştir.⁶⁸ Piskoposlar, parlamento ve Kral nadir bir ittifak halinde Papalığa karşı birleşmiştir.⁶⁹ Ancak, Paris Teoloji Fakültesi'nin 1663 yılında aldığı kararlara kıyasla bu dört ilke, çoğunlukla Royal Gallikanizm'in lehine olmuştur. Sadece 3. ilkedeki Gallikan Kilisesi'nin "kurum ve kararları" şeklinde iki kelime ile Episkopal ve Parlamenter Gallikanizm'e işaret edilmiştir. Bu ilkelerin ortaya çıkmasına sebep olan kavga Kral ile Papa arasında gerçekleştiği için, Royal Gallikanizm'in ön plana çıkması olağan bir durumdur. Bununla birlikte, piskoposlar her ne kadar daha detaylı ve uzun cümleler yazmış olsalar da, akademisyenler kadar derin ve kapsamlı bir çalışma yapmamış veya yapamamıştır. Kral'ın emri ile toplanan ve yine onun isteği doğrultusunda bu ilkeleri hazırlayan piskoposlar, Kilise'den ziyade Kraliyetin lehine bir sonuç ortaya koymuş ve papadan alınan haklar doğrudan krala devredilmiştir. Parlamento da kendi payına herhangi bir katkıda bulunamamış, ilkeleri ilgili Kraliyet Fermanı ile birlikte olduğu gibi kanunlaştırmıştır. Kanaatimizce, parlamenterler bu süreçte Kral XIV. Louis'in nefretini kendilerine çekmek istememişlerdir. Ancak bu, söz konusu hakların sürekli bir şekilde sadece krallar ile papalar arasında bir alışveriş nesnesi haline gelmesine yol açmıştır. Bu da Gallikanizm'in en zayıf noktalarından birini teşkil etmiştir.

Ortaya çıkan bu sonuç Papa'yı son derece kızdırmıştır. Papa XI. Innocent, 11 Nisan tarihli son derece sert bir üslupla kaleme aldığı mektubunda, Fransız piskoposları korkaklık ve Kraliyete kölelik ile suçlamıştır. Papa'nın piskoposlara yönelik sert eleştiriler ve hatta hakaretler ile dolu mektubu 9 Mayıs'ta toplantıda okunmuştur. Mektup, piskoposların Papa'ya karşı tavır almalarına sebep

⁶⁷ Lupton, *Archbishop Wake*, 16.

⁶⁸ Lupton, *Archbishop Wake*, 17; Turmel, "Gallicanism", 162.

⁶⁹ Barry, "Bossuet", 143.

olmuştur. Paris ve Rheims başpiskoposları, Kral'ın tarafında olduklarını ve gerekirse Roma'dan ayrılacaklarının işaretlerini vermişlerdir. Diğer bazı piskoposlar bu kadar ileri gitmese de, bu konuda Papa'yı desteklemediklerini belirtmişlerdir. Bazılarına göre Fransa Kilisesi, bu dört maddenin ilanı ile tarihte hiç olmadığı kadar Roma'dan ayrılma noktasına yaklaşmıştır.⁷⁰ Hata Barry'e göre, bazı piskoposların kışkırtmalarına rağmen, Kral'ın dindar kişiliği ve Katolikliğe sıkı bir şekilde bağlı olması, Fransa Kilisesi'nin ayrılmasını engellemiştir.⁷¹ Kanaatimizce bu yorumlar son derece abartılı yorumlardır. Bu toplantıda her ne kadar konsilyarist ideallere ve Fransız Kilisesi'nin otonomluğuna vurgu yapılmışsa da, toplantının asıl amacı kilise mülkleri ile ilgili gelişen çatışmayı Kral'ın lehine çözmektir. Piskoposlar bu konuya birtakım teolojik açıklamalarla çözüm bulmuş ve Kral'a istediğini vermişlerdir.

Papa XI. Innocent, her ne kadar piskoposlara yazdığı mektuplar ile kızgınlığını ifade etse de, Kral'ın ve piskoposların iş birliği içinde aldıkları bu kararlara doğrudan bir Papalık fermanı ile karşılık vermekten çekinmiştir. Bunun yerine, toplantıya katılan rahiplerin piskopos olarak takdis edilmelerine onay vermeyerek ve boşalan birçok Fransız piskoposluğuna yeni atamalar yapmayarak tepkisini ortaya koymuştur.⁷² Papa XI. Innocent'in halefi Papa VIII. Alexander da Kral'ın taleplerini onaylamamış, 1682 toplantısını lanetlemiş ve yok saymıştır.⁷³ Bu konuda barış istemek zorunda kalan taraf Kral olmuştur. Kral XIV. Louis, neredeyse bütün Avrupa ile giriştiği savaşta Roma'nın desteğini kendi tarafına almak istemiştir. Bu amaçla 14 Eylül 1693 tarihli bir mektup ile Papa'ya Dört Gallikan İlke ile ilgili fermanından vazgeçtiğini ve bu ilkelerin zorunlu tutulmayacağını bildirmiştir. Takdis ve atamaları ertelenen piskopos adayları da aynı gün Roma'ya bir özür mektubu iletti. Bu esnada Papa olan XII. Innocent (1615-1700), bu barış talebini kabul etmiştir.⁷⁴ Ancak bu barış son derece yüzeysel bir barış olmuş, Gallikan ilkeler Fransa Kilisesi'nde yürürlükte kalmaya devam etmiştir.⁷⁵ Bununla birlikte bu ilkelerin Kraliyet fermanı ile tatbikine son verildiği için konu ile ilgili tartışmalar gündemden düşmüştür.

Gallikan İlkeler neredeyse doğrudan Kral'ın emriyle alınan ve onun lehine kararlardır. Ancak Kral bu kararları ilan etmek için Fransız piskoposları ile girdiği ittifakı kısa bir süre sonra bozmuş ve Papa ile yeni bir ittifaka girerek bu kararları yok saymıştır. Bu kararlar Fransa Kilisesi'nde hiçbir zaman reddedilmemişse de, Kraliyet bu tarihlerden itibaren Fransa Kilisesi'nin haklarını savunmayı bırakmıştır. Chédozeau, bu gelişmenin Fransa tarihinde devrimden önceki en önemli gelişme olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶ Kral'ın bıraktığı bu pozisyonu daha sonra Paris Parlamentosu devralmıştır. Daha çok milli duygular ile hareket eden parlamenterler, Fransa Kilisesi'ni hem Papalığa hem de Krallığa karşı savunmaya çalışmıştır. Bu süreçte Kraliyet sarayında nüfuz sahibi ultramontanist Cizvitler, hem Parlamento'nun hem de Gallikan piskoposların hedefinde olmuştur. Denebilir ki 18. yüzyılın başından 1789 Devrimi'ne kadar, ittifaklar çok keskin olmasa da Parlamento ve Episkopal Gallikanizm bir tarafta; krallar ve papalar diğer tarafta yer almıştır. Parlamantonun Gallikan ideallere desteği ile Cizvitler, 1764'da Fransa'dan kovulmuştur. Cizvitlerin 1773 yılında Papalık tarafından lağvedilmesinde de Gallikanizm'in etkisi olmuştur.⁷⁷

Parlamento ile Fransa Katolik Kilisesi'nin ittifakı da, daha önceki kral ve Kilise ittifakı gibi, tam anlamıyla Gallikan bir ittifak olmamıştır. Cizvitlere karşı milliyetçi duygularla, Gallikan Kilise ile ittifak etmiş ve beraber Cizvitlerin Fransa'dan kovulmasını sağlamış olsalar da, parlamenterler de

⁷⁰ Lupton, *Archbishop Wake*, 13-14; Turmel, "Gallicanism", 161-162.

⁷¹ Barry, "Bossuet", 148.

⁷² Nielsen, *The History of the Papacy*, 11.

⁷³ Barry, "Bossuet", 148.

⁷⁴ Chédozeau, "Ultramontains", 175-176; Turmel, "Gallicanism", 162.

⁷⁵ Chédozeau, "Ultramontains", 176.

⁷⁶ Chédozeau, "Ultramontains", 176.

⁷⁷ Nielsen, *The History of the Papacy*, 45-47; Dale Van Kley, "Civic Humanism in Clerical Garb: Gallican Memories of the Early Church and the Project of Primitivist Reform 1719-1791", *Past & Present* 200, Oxford University Press, (2008), 81-87.

tıpkı Fransa kralları gibi Kilise'nin yetki, mülk ve haklarını kendi kontrollerine almaya çalışmışlardır. Fransa Kilisesi'nin 1765 tarihli bir toplantısında alınan kararlar ile piskoposlar, sivil gücün dini işlerde hükümler veremeyeceğini ileri sürerek Kilise'nin devlete karşı haklarını vurgulamış, parlamento ise bu kararları eleştirmiş ve yayımlanmasını engellemeye çalışmıştır.⁷⁸

6. Fransız Devrimi ve Rahipler Medeni Kanunu

Fransa'da Kilise ve özellikle yüksek rütbeli ruhban sınıfı, 1789 Devrimi'ne doğru gidilen süreçte oldukça olumsuz duyguların hedefi olmuştur.⁷⁹ Bu durumun temel sebeplerinden biri, ülkenin maruz kaldığı ekonomik sıkıntılara karşın Kilise'nin zenginliğinden ödün vermeyen tutumu olmuştur. Parlamento 1788'de Kilise mülklerini vergilendirmek istediğinde, piskoposlar buna şiddetle karşı çıkmıştır. Kilisenin bu tutumuna ek olarak, filozofların eleştirileri ve rasyonalizm ile birlikte Kilise'nin halkın nazarındaki popülerliği zayıflamıştır.⁸⁰ Genel anlamda dine ve kiliseye yönelik bu olumsuz duygular Fransız Devrimi sürecinde Gallikan düşünceleri arka plana itmiştir.⁸¹

Fransa Katolik Kilisesi, zenginliği ve vergiden muafiyet gibi eski rejimi hatırlatan ayrıcalıklı konumu ile devrimcilerin öncelikli hedeflerinden olmuştur. Her ne kadar ruhban sınıfı devrimin ideallerine karşı çıkmasa da, devrimcilerin acımasız kovuşturmalarından kurtulamamıştır.⁸² Devrim, ilk andan itibaren Kilise için yıkıcı etkileri olan bir süreç olmuştur. 1789 yılı sona ermeden Kilise mülklerine el konulmuş, tarikatlar lağvedilmiştir.⁸³

Devrim Meclisi 12 Temmuz 1790'da 88 maddelik Rahipler Medeni Yasasını (Constitution civile du clergé) onaylamıştır. Yaklaşık kırk piskoposluk lağvedilmiş, piskoposların yetkileri önemli ölçüde kısıtlanmış, din görevlileri devletin maaşlı çalışanları haline getirilmiştir. Piskopos ve rahiplerin seçimle iş başına getirilmesi kararlaştırılmış ve yeni seçilen piskoposların takdis ve atama için Papalığa başvurmaları yasaklanmıştır. Hatta bu seçimlerde oy kullanacakların Katolik olmaları gerektiği dahi belirtilmemiştir. Bütün ruhban sınıfın anayasaya bağlılık yemini etmeleri zorunu kılınmıştır. Papanın Fransa Kilisesi üzerindeki kontrolü tamamıyla kaldırılmıştır.⁸⁴ Yetki ve zenginliklerine el konulan piskoposlar, papanın ruhani yargı yetkisinin Fransa Kilisesi'nin üzerinde olduğunu ileri sürmüştür. Onlar bu iddiaları ile Episkopal Gallikanizm'i tamamıyla terk ettiklerini göstermiştir. Yine de bu duruşları, hem ruhban sınıfı hem de halk arasında önemli bir karşılık görmüş ve Rahipler Medeni Kanunu birçokları tarafından reddedilmiştir.⁸⁵ Bazı piskoposlar lağvedilen bölgelerde görevlerine devam etmiş, bazı din görevlileri anayasaya bağlılık yemini etmeyi reddetmiştir. Bu süreçte neredeyse ruhban sınıfı içinde Papalığa ve anayasaya bağlı olanlar şeklinde bir ayrılık ortaya çıkmıştır.⁸⁶

Moody, Devrim Meclisi tarafından ilan edilen Rahipler Medeni Kanununun birtakım güçlü Gallikan izler taşıdığını ileri sürmektedir.⁸⁷ Özellikle ruhban sınıfın atamasında seçimlerin getirilmesi

⁷⁸ Dale Van Kley, "Church, State, and the Ideological Origins of the French Revolution: The Debate over the General Assembly of the Gallican Clergy in 1765", *The Journal of Modern History* 51/4, The University of Chicago Press, (1979), 630-634.

⁷⁹ Sayıları 100.000-120.000'i bulan düşük rütbeli rahipler ise, piskoposlara karşı besledikleri kin ve nefretlerinin de etkisi ile devrimin gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. Genel Meclis'in üçüncü kesimini oluşturan halk grubunun temsilcisi olarak seçilen Rahip Sieyes, Millet Meclisi'nin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır. Onun çağrısı meslektaşları aracılığı ile tüm halka yayılmış ve halkta önemli bir karşılık görmüştür. Daha sonra Kurucu Meclis adını alan Millet Meclisinin ilk başlardaki üyelerinin çoğunluğu da Katoliklerden oluşmuştur. Bkz. Ahmet Faruk Kılıç, "Fransız Devrimi ve Din", *Muhafazakâr Düşünce* 3/11, (2007), 122-130.

⁸⁰ Nielsen, *The History of the Papacy*, 140-141.

⁸¹ "Gallicanism", *Encyclopedia Britannica*.

⁸² O'Sullivan, "The Gallican Church", 2-54.

⁸³ Van Kley, *The Religious Origins of French Revolution*, 1; O'Sullivan, "The Gallican Church", 59-60; Kılıç, "Fransız Devrimi ve Din", 130.

⁸⁴ Nielsen, *The History of the Papacy*, 142-143; O'Sullivan, "The Gallican Church", 61-62; Kılıç, "Fransız Devrimi ve Din", 131.

⁸⁵ Turmel, "Gallicanism", 162-163.

⁸⁶ Nielsen, *The History of the Papacy*, 145-146; O'Sullivan, "The Gallican Church", 63; Jervis, *The Gallican Church and The Revolution*, 111-112.

⁸⁷ Moody, "Gallicanism", 3258.

ve papanın yetkilerinin kati bir şekilde kısıtlanması bu şekilde yorumlanabilir. Ancak buradaki durum, kiliseyi devletin kontrolüne almak isteyen Parlamenter Gallikanizm'den de öte, milliyetçi bir plandır. Artan milliyetçi duygular ile birlikte artık adına Gallikanizm denilemeyecek devlet kontrolünde ulusal bir kilise fikri ön plana çıkmıştır.

Devrimin ilk safhasında Kilise, devletin resmi bir kurumu haline getirilmeye çalışılmıştır.⁸⁸ Ancak ilerleyen süreçte devrimcilerin dine yönelik tutumları hızla değişmiştir.⁸⁹ 19 Haziran 1792'de doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarını tutma işi kilisenin elinden alınarak şehir idarelerine verilmiştir. Bundan kısa bir süre sonra eğitim işleri de kilisenin elinden alınıp sivillere devredilerek sekülerleştirilmiştir.⁹⁰ 1793'te Katoliklik yerine bir devlet dini olarak "Akıl Kültü" kutlanmaya başlanmış ve kiliseler bu dinin mabetlerine dönüştürülmüştür.⁹¹ 1794'te bu ateist kült yerine deist "Yüce Varlık Kültü" getirilmiştir. Katoliklik üzerindeki devlet baskısı 1795'te din özgürlüğünün kabulü ile kalkmaya başlamıştır. 1797'de Papalık ve Roma'ya sadık kalan ruhban sınıfı ile anayasaya bağlı ruhbanların barışı sağlanmış ve devrimin yıkıcı etkileri kısmen de olsa giderilmeye çalışılmıştır.⁹²

7. Napolyon'un 1801 Tarihli Antlaşması

Napolyon Bonaparte (1769-1821) ile birlikte devrimin Kilise üzerindeki yıkıcı izleri hızla silinmeye başlamış ve Fransa Kilisesi ile Papalık arasındaki kopukluk onarılmıştır. Napolyon ile Papa VII. Pius (1742-1823) arasındaki antlaşma uzun çabalar sonucu⁹³ 15 Temmuz 1801'de onaylanmıştır. Bu antlaşmaya göre; Roma Katolikliği Fransa'da çoğunluğun dinidir. Ülkedeki piskoposluk bölgeleri yeniden düzenlenecek, piskoposluk sayıları azaltılacak, görevdeki piskoposlar Papa tarafından görevden el çektilerecektir. Üç ay içinde Birinci Konsül (Napolyon),⁹⁴ yeniden düzenlenen bölgelere atanacak piskoposları aday gösterecektir. Papa, bu adayların atamasını eskiden olduğu usul üzere yapacaktır. Piskoposlar cumhuriyete bağlı olacaklarına dair İncil üzerine yemin edecektir. Piskoposlar kendi bölgesindeki rahipleri seçecektir. Gerekli görülen bütün kilise ve katedraller piskoposlara devredilecek, ancak devletçe el konulan kilise mülkleri olduğu gibi kalacaktır. Papalık ve piskoposlar bu yönde herhangi bir talep veya girişimde bulunmayacaktır. Devlet, kilise görevlilerinin maaşını karşılayacaktır.⁹⁵

Rahipler Medeni Kanunu'na karşı çıkarak, papaların Fransa Kilisesi'nin üzerinde otorite olduğunu ileri süren piskoposların birçoğu, Napolyon ile Papa VII. Pius'un anlaşması üzerine bu düşünceden vazgeçmiştir. Piskoposların neredeyse yarısı Papa'nın istifa çağrısına uymamıştır.⁹⁶ Onların bu tutarsızlığı Gallikan düşünceye samimi bir şekilde bağlı olmadıklarının en açık göstergesidir. Yetkilerini kısıtlayan Medeni Kanuna karşı Papa'yı savunurken, Napolyon döneminde bu kanun geçerliliğini kaybettiğinde, doğrudan Papa'nın ruhani yetkisi çerçevesindeki emrini yerine getirmeyi reddetmişlerdir. Devrim döneminde Fransa Kilisesi üzerindeki tüm kontrolünü kaybetmiş

⁸⁸ Kılıç, "Fransız Devrimi ve Din", 132.

⁸⁹ Bu değişimde piskoposların tutumu etkili olmuştur. Devrim diğer monarşileri tedirgin etmiş, İspanya gibi Katolik monarşiler Papa'yı devrime karşı kıskırtmıştır. Papa devrimcileri lanetlemiş ve özellikle yüksek rütbeli din adamlarının papanın tarafını tutmaları, devrimcileri kiliseye ve din adamlarına karşı kıskırtmıştır. Bkz. Kılıç, "Fransız Devrimi ve Din", 133.

⁹⁰ Turmel, "Gallicanism", 158.

⁹¹ Jervis, *The Gallican Church and the Revolution*, 238-240.

⁹² Nielsen, *The History of the Papacy*, 154-164; Kılıç, "Fransız Devrimi ve Din", 135-136; Yazıcıoğlu, *Bir Din Politikası*, 124.

⁹³ Antlaşma süreci ile ilgili bkz. Jervis, *The Gallican Church and the Revolution*, 335-347.

⁹⁴ Kasım 1799'da bir darbe ile başlayan Konsüllük dönemi 1804 yılında Napolyon'un imparator ilan edilmesine kadar sürmüştür. Bu süreçte devlet aynı anda görevde bulunan üç konsül tarafından yönetilmiştir. Napolyon bu süreçte Birinci Konsül olarak gücünü sürekli bir şekilde arttırmış ve nihayet 2 Aralık 1804'de Notre Dame Katedralinde Papa tarafından taç giydirilerek imparator ilan edilmiştir. Francois-Auguste Mignet, *History of the French Revolution from 1789 to 1814*, (Charleston SC: Bibliobazaar, 2006), 366-386.

⁹⁵ Nielsen, *The History of the Papacy*, 238-241; Yazıcıoğlu, *Bir Din Politikası*, 125-126.

⁹⁶ Turmel, "Gallicanism", 162-163.

olan Roma için bu antlaşma büyük bir kazanım olmuştur. Fransa Kilisesi'nin cumhuriyet yasalarının izin verdiği kadarıyla Papalığa bağlanması anlamına gelen bu antlaşma, Gallikanizm'in fiili anlamda sonu olmuştur. Bu tarihten sonra Napolyon'un bu antlaşmaya tek taraflı bir şekilde eklediği "Yetmiş Yedi Organik Yasa" gibi Gallikan izler taşıyan birtakım gelişmeler⁹⁷ olduysa da, bu Fransa Kilisesi'nin zaman içinde Roma'nın kontrolüne girmesine engel olmamıştır.

8. I. Vatikan Konsili (1870)

I. Vatikan Konsili, Gallikanizm'in neredeyse tek teolojik ilkesi olan konsilyarizmi tamamen ortadan kaldıran bir karar almıştır. Bu konsilde kabul edilen ve konsilin en önemli kararı olan "Pastor Aeternus",⁹⁸ papayı konsillerin üzerinde bir otorite olarak konumlandırmış ve bunu bir dogma olarak ilan etmiştir. Bu karar Petrus'un havarilerin en üstünü olduğunu, bu üstünlüğün onun halefi olan Roma piskoposuyla devam ettiğini ileri sürmektedir. Buna göre, Roma piskoposu ex Cathedra'da⁹⁹ konuştuğunda, kutsal Petrus'un şahsında kendisine söz verilen ilahi yardım gereği, yanılmazdır.¹⁰⁰ Bu karar ile Gallikanizm'in teolojik argümanı olan konsilyarizm açık bir şekilde mahkûm edilmiş ve Fransız Katolikler Gallikan düşünceyi terk etmek zorunda kalmıştır.¹⁰¹

Devrim döneminin karmaşık ortamında yetkileri kısıtlanan piskoposlar, Papa'dan medet ummuş, ancak Napolyon ile durum tersine dönünce tekrar kendi yetkilerini ve genel konsillerin papadan üstün olduğu şeklindeki Gallikan ideali hatırlamışlardır. Bu durum onların tamamen kendi çıkarları için Gallikan düşüncelere sarıldıklarını, samimi olarak bu ideale sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. Nitekim I. Vatikan Konsili'nde bir dogma olarak ilan edilen papanın yanılmazlığı doktrinine Fransa'dan önemli bir tepki gelmemiştir. Yanılmazlık karşıtları Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde ve özellikle Almanya'da ciddi girişimlerde bulunurken, Fransa'da bu yönde kayda değer bir hareket ortaya çıkmamıştır. Bu konsil sonrasında yanılmazlık karşıtı hareket Almanya, Avusturya ve İsviçre'de Eski Katolik Kiliselerinin kurulmasına yol açmıştır. Konsilyarist düşünce çerçevesinde genel konsillerin papadan üstün olduğunu benimsemesi gereken Gallikan Fransa'da ise, bu harekete ciddi bir katılım gerçekleşmemiştir.¹⁰²

Sonuç

Gallikanizm, Fransa Katolik Kilisesi üzerinde, Roma Piskoposluğunun otorite ve yetkilerini kısıtlamaya yönelik girişimler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Konsilyarist düşünce ile ilişkilendirilse de, bu teolojik mesele, Gallikan ideallerin temel hedefi olmamıştır. Konsilyarist düşünce, daha çok maddi konular ile ilgili kararları teolojik bir zemine oturtmak için destekleyici bir argüman olarak kullanılmış ve pratik bir sonuç doğurmamıştır. Gallikanizm ile ilgili olarak işaret edilen kararlar incelendiğinde, bunların hepsinin maddi konular ile ilgili sorunları çözmek için yapılan toplantılar

⁹⁷ Moody, "Gallicanism", 3258. Tawıl, özellikle 1802 tarihli Organik Yasalar ve 1810'da "1682 Gallikan İlkelerinin" İmparatorluğun yasası olduğu şeklindeki karar ile Gallikanizm'in yeniden tesis edildiğini yazar. Bkz., Tawıl, "Fransa'da Milli Din", 137. Ancak bu yeni Gallikanizm, geleneksel Gallikanizm ile kıyaslanamayacak derecede yüzeysel ve önemsiz bir Gallikanizm'dir. Zira ne kilise nede ruhbanlar artık eski güç ve konumlarına sahip değildir. Napolyon'un 1804'te gerçekleşen taç giyme töreni bu anlamda oldukça sembolik bir örnektir. O Roma'da değil Paris'te taç giymiş ve Papa tarafından mesh edildikten sonra imparatorluk tacını Papa'nın elinden almış ve kendi elleriyle kafasına yerleştirmiştir. Lloyd, *The Gallican Church*, 158-159.

⁹⁸ "The Primacy of the Successor of Petrus in the Mystery of the Church", *Papalık Web Sayfası*, (Erişim 26 Kasım 2021). Pastor Aeternus'un İngilizce tam metni için bkz. "Decrees of the First Vatican Council", *Papal Encyclicals Online Web Sayfası*, (Erişim 26 Kasım 2021).

⁹⁹ Ex Cathedra, Latince bir kelime olup, anlamı "kürsüden" demektir. Teolojik bir terim olarak Roma piskoposunun yaptığı tanımlamaları niteler. Edward Pace, "Ex Cathedra", *The Catholic Encyclopedia* 5, (New York: Robert Appleton Company, 1909), (Erişim 26 Kasım 2021).

¹⁰⁰ Yanılmazlık doktrini ile ilgili daha fazla bilgi için bkz., Mürsel Özalp, *Papanın Yanılmazlığı Doktrini*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2015).

¹⁰¹ Tawıl, "Fransa'da Milli Din", 138.

¹⁰² Şahin, *Eski Katolikler*, 269-273.

neticesinde alındığı görülmektedir. Kanaatimizce, birtakım teolojik açıklamalar ile süslenen Gallikan ideal, ilke ve haklar, pratikte tamamen maddi ve yönetsel meseleler ile ilgili olmuştur.

Gallikanizm 17. yüzyılın sonuna kadar, daha çok Kraliyetin çıkarları doğrultusunda gelişmiş ve bu yönde girişimlerle ön plana çıkmıştır. Ancak 18. yüzyıl ile birlikte, Avrupa'da artan ulus bilincinin de etkisiyle Fransa'da ulusal bir kilise idealini canlandırmıştır. Bu yüzyılda Gallikanizm, papanın otoritesini kabul etmekle beraber onu genel konsillerin altında gören ve kendi başpiskoposları ile ulusal kiliselerin otonom kurumlar olarak var olmasını hedefleyen bir düşünceye dönüşmüştür. Fakat 1789 devriminin dinden uzaklaştırıcı ortamında bu ideal gerçekleştirilememiştir. Devrimin Fransa'yı sekülerleştirmesi, Gallikan düşünceleri ülkenin siyasi gündeminde arka plana itmiştir. Devlet birçok alanda dini kısıtlamış ve kontrolüne almıştır. Kilise içinde Gallikan temayülleri olan ruhbanlar var olmaya devam etmişse de, ruhban sınıfın çoğunluğu bu düşüncelerini bir kenara bırakıp Papalığın yanında durmayı tercih etmişlerdir. Ayrıca papanın yanılmazlığını bir dogma olarak ilan eden I. Vatikan Konsili ile kilise içinde Papalığa karşı piskoposların veya milli kiliselerin ayrıcalıklarından bahsetmeye cesaret edecek kimse kalmamıştır. Böylelikle Gallikanizm, sadece coğrafi bir işaret olarak Fransa Kilisesi'nin "Gallikan Kilisesi" olarak isimlendirilmesinden öteye bir iz bırakamamıştır.

İntihal Taraması Plagiarism Detection	Bu makale intihal taramasından geçirildi / <i>This paper was checked for plagiarism</i>
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>
Etik Komite Onayı Ethical Approval	Fırat Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığının ... tarihli ... sayılı kararıyla gerekli etik izinler alınmıştır. Ayrıca, çalışmada Helsinki Bildirgesi'ndeki araştırma ilkelere bağlı kalınmıştır. <i>An application for ethical approval was made to Fırat University Ethics Committee and the necessary ethical permissions were obtained with the decision numbered dated ...2022. In addition, the study adhered to the research principles of the Declaration of Helsinki.</i>
Yazar Katkıları Author Contributions	Çalışmanın Tasarlanması Design of Study: OŞ (%50), İO (%50) Veri Toplanması Data Acquisition: OŞ (%50), İO (%50) Veri Analizi Data Analysis: OŞ (%50), İO (%50) Makalenin Yazımı Writing up: OŞ (%50), İO (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu Submission and Revision: OŞ (%50), İO (%50)
Finansman Grant Support	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. <i>The authors declared that this study has received no financial support.</i>
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. <i>The authors have no conflict of interest to declare</i>
Açık Erişim Lisansı Open Access License	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. <i>This work is licensed under Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License</i>
Telif Hakkı Copyright	Yazar(lar) Author (s): Osman Şahin – İskender Oymak

Kaynakça / References

- Barry, Alfred. "Bossuet and the Gallican Declaration of 1682". *The Catholic Historical Review* 15/2. Catholic University of America Press (1929), 143-153.
- Becker, Michael K. "Episcopal Unrest: Gallicanism in the 1625 Asembly of Clergy". *Churhc History* 43/1. Cambridge University Press (1974), 65-77.
- Brewer, Cobham. *The Political, Social and Literary History of France to the Present Year*. London: Jarrold and Sons, 1878.
- Boniface VIII. *Clreicis Laicos* 1296. Fordham University Medieval Sorucebook, <https://sourcebooks.fordham.edu/source/b8-clericos.asp>. Erişim 26 Kasım 2021.
- Boniface VIII. *Unam Sanctam* 1302, Fordham University Medieval Sorucebook, <https://sourcebooks.fordham.edu/source/B8-unam.asp>. Erişim 26 Kasım 2021.
- Bouwsma, William J. *A Usable Past: Essays in European History*. Berkeley: University of California Press, 1990.
- Francois-Auguste Mignet. *History of the French Revolution from 1789 to 1814*. Charleston SC: Bibliobazaar, 2006.
- Chédozeau, Bernard. "Ultramontains, Anglicans et Gallicans Devant "Athalie". *Revue d'Histoire Llittéraire de la France* 90/2. Presses Universitaires de France (1990), 165-179.
- "Decrees of the First Vatican Council". *Papal Encyclicals Online*, <https://www.papalencyclicals.net/councils/ecum20.htm> , Erişim 26 Kasım 2021.
- "Gallicanism". *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Gallicanism>, Erişim 26 Kasım 2021.
- Gündüz, şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü. İstanbul: Vadi Yayınları, 2017*.
- Güngör, Ali İsra. *Cizvitler ve Katolik Kilisesindeki Yeri*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat, 2016.
- Jervis, W. Henley. *The Gallican Church: A History of the Church of France*. London: John Murray, 1872.
- Jervis, W. Henley. *The Gallican Church and the Revolution*. London: Kegan Paul, Trench and Co. 1882.
- Kılıç, Ahmet Faruk. "Fransız Devrimi ve Din". *Muhafazakâr Düşünce* 3/11 (2007), 119-142.
- Kutsal Kitap. *Kitabı Mukaddes Şirketi ve Yeni Yaşam Yayınları*. İstanbul, 2011.
- Lloyd, Julius. *The Gallican Church: Sketches of Church History in France*, London: Society for Promoting Christian Knowledge, ts.
- Laboulaye, Edouard. "Libertes de L'eglise Gallicane". *Revue Historique de Droit Français et Etranger* 4. Editio Dalloz (1858), 477-503.
- Lupton, Joseph H. *Archbishop Wake and the Project of Union Between the Gallican and Anclican Churches*. London: George Bell and Sons, 1896.
- Moody, Joseph N. "Gallicanism". *Encyclopedia of Religion* 5. ed. Lindsay Jones. Thomson Gale (2005), 3258-3259.
- Nielsen, Fredrik. *The History of the Papacy in the XIXth Century*. London: John Murray, 1906.
- Oakley, Francis. *The Conciliarist Tradition: Constitutionalism in the Catholic Church, 1300-1870*. New York: Oxford University Press, 2003.
- O'Malley, John W. *A History of the Popes: From Peter to the Present*, New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2010.
- O'Sullivan, J. M. "The Gallican Church and the NAtional Assembly". *An Irish Quarterly Review* 1/1. Messenger Publications (1912), 52-64.
- Özalp, Mürsel. *Papanın Yanılmazlığı Doktrini*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Pace, Edward. "Ex Cathedra". *The Catholic Encyclopedia* 5, New York: Robert Appleton Company, (1909). <http://www.newadvent.org/cathen/05677a.htm>, Erişim 26 Kasım 2021.
- Parsons, Jonathan. *The Church in the Republic: Gallicanism and Political Ideology in Renaissance France*. Washington: The Catholic University of America Press, 2004.
- Powis, Jonathan. "Gallican Liberties and the Politics of Later Sixteenth-Century France". *The Historical Journal* 26/3. Cambridge University Press (1983), 515-530.

- Şahin, Osman. Eski Katolikler: Katolik Kilisesi'ndeki Son Ayrılık. Ankara: İlahiyat, 2021.
- Tawıl, Emmanuel. "Fransa'da Milli Din: Gallikan Hipotez". çev. Mürsel Özalp. AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/6 (2015), 130-140.
- "The Primacy of the Successor of Petrus in the Mystery of the Church". Papalık Web Sayfası. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19981031_primato-successore-pietro_en.html, Erişim 26 Kasım 2021.
- Turmel, Joseph. "Gallicanism". Encyclopedia of Religion and Ethics 6. ed. James Hastings. New York: Charles Scribner's Sons, (1914), 156-163.
- Ülgen, Pınar. Orta Çağ Avrupa Tarihi. İstanbul: Yeditepe, 2020.
- Van Kley, Dale. "Church, State, and the Ideological Origins of the French Revolution: The Debate over the General Assembly of the Gallican Clergy in 1765". The Journal of Modern History 51/4. The University of Chicago Press (1979), 629-666.
- Van Kley, Dale. The Religious Origins of French Revolution: From Calvin to the Civil Constitution 1560-1791. New Haven and London: Yale University Press, 1996.
- Van Kley, Dale. "Jansenism and the International Suppression of the Jesuits". The Cambridge History of Christianity 7: Enlightenment, Reawakening, and Revolution 1660-1815. ed. Stewart J. Brown ve Timothy Tackett. Cambridge: Cambridge University Press (2008), 302-328.
- Van Kley, Dale. "Civic Humanism in Clerical Garb: Gallican Memories of the Early Church and the Project of Primitivist Reform 1719-1791". Past & Present 200. Oxford University Press (2008), 77-120.
- Yazıcıoğlu, Hulusi. Bir Din Politikası Laiklik. İstanbul: İFAV, 1993.